

Georgije Ostrogorski, *Povijest Bizanta 324. – 1453.*, (II. dopunjeno izdanje), preveli Marina i Kiril Miladinov, stručni redaktor i priredivač Hrvoje Gračanin, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb 2006., 608 str.

Nedavno se unutar naše stručne literature pojavio stari naslov, ali novo izdanje poznate i u svijetu priznate kapitalne povijesne sinteze Georgija Ostrogorskoga *Povijest Bizanta*. Naime, prvi hrvatski prijevod ove znamenite knjige naslovljene kao *Povijest Bizanta 324. – 1453.* pojavio se na izdavačkom tržištu 2002. godine. Kao izvornik prijevoda korišteno je njemačko izdanje: Georg Ostrogorsky, *Byzantische Geschichte 324 – 1453* (Verlag C. H. Beck, München 1996), tj. nešto skraćena (i bez znanstvene aparature) verzija izvornoga djela *Geschichte des byzantinischen Staates* (srp. izd. *Историја Византије*). No, prvo je hrvatsko izdanje bilo izloženo mnogim što sitnijim – što krupnijim prevodilačkim, a isto tako i drugim previdima i pogreškama tako da nije trebalo dugo čekati na odgovor struke na takvo izdanje (usp. Hrvoje Gračanin, Komu trebaju ovakva izdanja?, *Historijski zbornik*, god. LV/2002, Zagreb 2003, str. 252-261). Prigovor je većinom bio usmjeren na neusklađenost terminologije, prezentiranja i prevođenja osobnih imena geografskih pojmove, te nerazumijevanje nekih dijelova izvornika, pa se to sve taksativno nabrojilo u spomenutoj kritici. Svakom korektnom izdavaču nakon takvog napisa ne bi preostalo ništa drugo nego krenuti u reviziju i popravljanje toga izdanja budući da je na njegovu sreću prvo bilo već dobrano rasprodano, odnosno samo je tržište tražilo drugo izdanje. No, ono što se rijetko događa ovog se puta dogodilo. Nakladnik je pozvao *svog kritičara* da pripremi drugo hrvatsko izdanje *Povijest Bizanta 324. – 1453.* Georgija Ostrogorskoga. Tako se donedavni kritičar – Hrvoje Gračanin s Katedre za svjetsku povijest u srednjem vijeku Odsjeka za povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – spremno našao u novoj ulozi, ulozi stručnog redaktora i priredivača Ostrogorskijeva životnoga djela. Uz njega na knjizi su radili Ilija Ranić, kao urednik drugog hrvatskog izdanja te Ivo Goldstein i Ante Gulin kao recenzenti.

O kakvom se poslu radi dovoljno nam može reći već i sam podatak kako je prvo izdanje brojilo 353 stranice, a ovo drugo čak 608 stranica.

Knjiga otpočinje *Predgovorom drugom hrvatskome izdanju* koji potpisuje Hrvoje Gračanin, a potom *Predgovorom posebnom izdanju* kojeg je Georgije Ostrogorski napisao u Beogradu 1965. godine.

Slijedi zatim osam temeljnih poglavlja u kojima se prikazuje postanak, život, razvoj i vrhunci Bizanta kao i na koncu njegov pad.

U kratkim crtama ta poglavlja jesu. Razvoj ranobizantske države od 324. do 610. godine s potpoglavljima o kršćanskom Rimskom Carstvu, razdoblju velike seobe naroda i kristološkim sporovima. Potom se prikazuje obnova Bizanta pod carem Justinijanom i njezin slom. Drugim poglavljem čitatelja

se uvodi u razdoblje borbi za život i obnovu Bizanta. Prikazuju se ratovi protiv Perzijanaca i Avara, a potom reforme koje su pokrenute od cara Heraklijia. Dio je posvećen invaziji Arapa, obrani Carigrada, a posljednji propasti Heraklijeve dinastije. Razdoblje od 711. do 843. godine obuhvaća treće poglavlje. Karakteriziraju ga ikonoklastičke krize (koje završavaju slabljenjem ikonoklastičkog pokreta i ponovnim štovanjem slika), borbe za prijestolje te ratovi protiv Arapa i Bugara. U istom poglavlju prikazuje se odnos Bizanta i Karla Velikog te reforme Nikefora I. kao i onodobne vanjskopolitičke opasnosti koje su prijetile Bizantu.

"Doba procvata Bizantskog Carstva (843. – 1025.)" naslov je četvrtoog poglavlja u kojem su opisani brojni politički i društveni događaji u Bizantu (kodifikacije prava, Bugari, odnos središnje vlasti prema feudalcima, kultura na carskom dvoru/ Roman Lakapen i Konstantin Porfirogenet, osvajanja Nikefora Foke i Ivan Cimiska) koji su zaključeni Bazilijem II. pod čijim vladanjem Bizant doživljava vrhunac svoje moći.

Kao što to često biva, nakon jakih vladara dolazi stanovit pad koji se u Bizantu osjeća u vladavini carigradskoga činovničkog plemstva (1025. – 1081.) i u raspodu srednjobizantskoga državnog sustava što, pak, sve rezultira unutarnjim i vanjskopolitičkim rasulom (sve u petom poglavlju).

Nakon činovništva na vlast dolazi vojno plemstvo koje traje od 1081. do 1204. godine. Za cara Aleksija I. Komnena dolazi do jačanja Bizanta. Ovo razdoblje – prikazano u šestom poglavlju – završava slomom tadašnje bizantske moći.

Sedmo poglavlje govori o "Latinskoj vladavini i obnovi Bizantskoga Carstva (1204. – 1282.)" koje svoj vrhunac doživljava za cara Mihaela VIII.

Rasulo i propast Bizantskog Carstva (1282. – 1453.) predstavljeno je u osmom poglavlju kroz građanske ratove i osvajanja osmanskog carstva te formiranjem Bizanta kao osmanske vazalne države.

Ovaj glavni dio knjige opremljen je slikovnim materijalom, kronološkom tablicom događaja te popisom vladara i crkvenih velikodostojanstvenika. Popis je inače redigirao i dopunio H. Gračanin, a potom su donesene genealoške tablice bizantskih dinastija. Na stranicama 385-399 nalazi se osam povijesnih zemljovida koji dokumentiraju razvitak Bizanta od Justinijanova Carstva, preko organizacija tema u Maloj Aziji, Bugarskog Carstva, Srpskog carstva Nemanjića i Carstva Bazilija II. do Carstva Komnenâ i latinske vladavine u Carigradu te na koncu početak propadanja Bizanta u 14. stoljeću.

Drugi dio knjige, koje kao priredivač potpisuje Hrvoje Gračanin, čine *Prilozi uz drugo dopunjeno hrvatsko izdanje* (str. 401-573). U tim prilozima, koje ovo hrvatsko izdanje *Povijesti Bizanta* izdižu naspram drugih stranih izdanja ovoga djela, prikazani su temeljni podatci o životu i znanstvenom radu Georgija Ostrogorskog (Petrograd, 1902. – Beograd, 1976.), njegovi odabrani radovi – članci, studije i monografije potom izbor izdanja *Povijesti*

Bizanta u izvorniku i u prijevodima te na kraju korištenu literaturu za ta potpoglavlja.

Zatim slijedi opširan – vrlo vrijedan – prikaz nastanka i razvoja bizantologije (str. 409-443) i izbor iz literature (str. 443) vezane za taj pregled. U poglavlju *Izvori za bizantsku povijest* (str. 445-476) donesene su osnovne informacije o autorima i djelima (izvornicima, prijevodima, popratnim studijama) koji govore o Bizantu i to od Euzebija iz Cezareje (3/4. st.) do kronika iz 15. i 16. stoljeća. U *Bibliografiji za povijest bizantske civilizacije* (str. 477-506) navedeno je mnoštvo radova raspoređenih na opće i pojedinačne preglede, rječnike, enciklopedije i priručnike, potom na kasnu antiku, društvo i kulturu, umjetnost, graditeljstvo i dr., glazbu, crkvene teme, obrazovanje, liječništvo, gospodarstvo i trgovinu, geografiju, povijest naselja i stanovništva, svakodnevni život, upravu i pravo, vojsku i diplomaciju, careve i carice, ženu u bizantskom društvu, te na koncu na teme posvećene "Bizantu i drugima". Osim ovog bibliografskog popisa tu je i poglavje *Bizant na internetu* (str. 507-514) u kojem se prezentiraju glavne institucije (i njihove web adrese) koje donose različite sadržaje vezane uz Bizant (od izvornih tekstova, prijevoda, studija itd.). Na kraju ovog dijela knjige priređen je vrlo koristan *Rječnik temeljnih pojmova* (str. 515-573) koje susrećemo u bizantskoj povijesti. Taj glosarij započinje natuknicom *agentes in rebus* (državni ovlaštenici), a završava pojmom *zosta patricija* (opasana patricija) najvišim počasnim naslovom za ženu u Bizantu. Na kraju knjige nalazi se imensko i predmetno *Kazalo* (str. 575-607).

Našim klasičnim filozozima nadasveće bitizanimljivo pitanje usklađivanja terminologije kao i pitanje kako hrvatski pisati osobna i geografska imena, u izvorniku na grčkome ili latinskom jeziku, tj. pitanje transliteracije, transkripcije i adaptacije tih imena u naš jezik (pr. Nikefor ili Nicefor, Nikeja ili Niceja, Halkedon ili Kalcedon itd.). Napomenimo da je trud uložen u rješavanje ove zamršene problematike svakako hvalevrijedan, ali itekako otvoren i izložen kritičkom promišljanju. Tako priređivač u predgovoru navodi da je načinjen "određen odmak od tradicionalne hrvatske jezične prakse, ali je to uvijek bilo utemeljeno. Tako su grčki nazivi mjesta poput Halkedona i Nikeje ostavljeni u ovim oblicima koji jasno naglašavaju njihovo grčko podrijetlo, a nisu uzeti 'polatinjeni' oblici Kalcedon i Niceja" (str. 7). Istina, tu nije poštivana hrvatska jezična tradicija i praksa ili barem nije dopušteno pisanje dubleta kao što to primjerice čini Leksikografski zavod u Zagrebu u svojim edicijama. Ali, upitajmo se onda zašto Cipar nije postao Kipar (za neka od ovih pitanja usp. članak Antuna Slavka Kalenića o Izgovoru latinskoga jezika u Hrvatskoj, *Radovi*, god. 32-33, sv. 32-33, *Razdio filoloških znanosti*, sv. 22-23/1992/1993-1993/1994, Zadar 1995, str. 149-156). Jer ono "polatinjeno" u nas nije nekakvo *corpus alienum* već sastavni dio hrvatske jezikoslovne tradicije i prakse, kulture i povijesti. Mi spadamo u *orbis Latinus* pa nam je "dopušteno" pisati e. g. Niceja. No, ponovimo još

jednom da je trud uložen u (raz)rješavanje ove problematike hvalevrijedan i poticajan stoga i prethodne riječi treba shvatiti prvenstveno kao rezultat tog poticanja, tj. dobromanjerno.

Zaključimo ovaj prikaz: drugim izdanjem knjige Georgija Ostrogorskog *Povijesti Bizanta 324. – 1453.* hrvatska je medievistika, a napose onaj njezin bizantološki odjeljak, dobila vrijedno i potrebno djelo koje će, posebno zbog opširnih priloga, dobro doći kako studentima tako i stručnjacima, a u njemu će moći uživati i svi drugi zainteresirani ljubitelji srednjeg vijeka koje zanima kakvo je bilo to carstvo koje se temeljilo na rimsкоj državnosti, grčkoj kulturi i kršćanskoj vjeri.

Tomislav Galović